

Література

1. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 12. – Ст. 102
2. Лазарев В.С. Системное развитие школы / В.С. Лазарев. – М. : Пед. общество России, 2002.
3. Лизинский В.И. Идеи к проектам и практика управления школой / В.И. Лизинский. – М. : Пед. поиск, 1999.
4. Мармаза О.І. Проектний підхід до управління навчальним закладом / О.І. Мармаза. – Х. : Основа, 2003.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33.
6. Осадчий І. Проектно-цільове планування роботи загальноосвітньої школи / І. Осадчий // Завуч. – 1999. – № 6 (12).
7. Поташник М.М. Управление развитием школы / М.М. Поташник. – М., 1995.
8. Программно-целевое управление развитием образования / под ред. А.М. Моисеева. – М. : Пед. общество России, 1999.
9. Проектирование систем внутришкольного управления / под ред. А.М. Моисеева. – М. : Пед. общество России, 2001.
10. Управление школой: теоретические основы и методы / под ред. В.С. Лазарева. – М. : Центр соц. и эконом. исследований, 1997.
11. Управление развитием школы / под ред. М. Поташника и В. Лазарева. – М. : Новая школа, 1995.

ДАНИЛЕНКО О.Б.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА КОНТРАКТОМ

У наш час, коли суттєво зростає обсяг завдань, які повинні виконувати прикордонники, важливе значення мають якісні зміни в їх підготовці. Коло необхідних для прикордонника вмінь суттєво розширилось. Високі вимоги до прикордонників зумовлені тим, що вони мають бути максимально самостійними при вирішенні службових завдань, уміти швидко і виважено приймати необхідні рішення, що відповідали б обстановці, яка складається на кордоні. З цим пов'язане завдання узгодження цілей, змісту і процесу підготовки військовослужбовців поставленим вимогам. **Метою статті** є визначення основних напрямів удосконалення змісту професійної підготовки військовослужбовців за контрактом.

Процес засвоєння навчального матеріалу характеризується певними суперечностями. Тут досить помітний відрив від практики, адже навчальний матеріал часто подається поділенням на окремі дисципліни, теми, він розбитий у часі, а на практиці прикордонники мають вирішувати комплексні завдання. Кількість інформації, яку має засвоїти військовослужбовець, значно зростає, до того ж вона застаріває. Терміни навчання залишаються обмеженими, не змінюються і психофізіологічні можливості людини щодо засвоєння нових знань. У такому випадку часто знижується якість підготовки, військовослужбовці втрачають навички самостійного набуття знань. Зміст підготовки якраз і повинен усувати ці суперечності, сприяти форму-

ванню у військовослужбовців необхідних професійних навичок, умінь постійно поповнювати свої знання.

Методологічною основою наукового підходу до вдосконалення змісту професійної підготовки військовослужбовців за контрактом може бути системний підхід (О.В. Барабанщиков, О.С. Гавалюх, О.Г. Сухоп'яткін). Цей підхід дає змогу розглядати процес професійної підготовки як єдність таких його складових: діяльність суб'єктів, мета, завдання, зміст, форми і методи у їх взаємозв'язку. І.О. Томків вказує, що системний підхід до визначення змісту професійної підготовки означає, що певні компоненти системи і зв'язки між ними потрібно досліджувати не ізольовано, а в їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Дотримання цього підходу передбачає: 1) відбір інформації про характер та обсяг службових завдань прикордонників; 2) дидактичне перетворення інформації про зміни в характері професійної діяльності прикордонників; 3) вибір засобів і методів навчання, адекватних новому змісту підготовки; 4) забезпечення засвоєння курсантами нового матеріалу в процесі навчання; 5) перевірку відповідності знань, навичок та вмінь випускників вимогам офіційних документів та практики діяльності прикордонників [4, с. 53].

Для вдосконалення змісту професійної підготовки військовослужбовців за контрактом важливе значення мають також напрацювання авторського колективу педагогів під керівництвом С.І. Самігіна, який визначив алгоритм узагальненого логічного конструкта навчальної дисципліни [3, с. 149–150]. На думку вченого, для вдосконалення змісту навчального матеріалу важливе значення має: чітке виокремлення мети навчання, урахування вимог, відбір та оптимальна побудова змісту навчального матеріалу, доцільна технологія навчання, зв'язок з практикою, професійна спрямованість навчальних предметів і реалізація комплексних міжпредметних зв'язків.

Необхідний зміст професійної підготовки військовослужбовців за контрактом структурується в робочих навчальних програмах і тематичних планах різних дисциплін і курсів. Ці документи повинні: 1) чітко відображати специфіку теоретичної та практичної підготовки певної спеціальності, передбачати глибоку базову підготовку. Цього можна досягти шляхом обґрунтованого переліку і визначення дисциплін, а також оптимального співвідношення теоретичної та практичної підготовки з кожної дисципліни та її обсягом; 2) забезпечувати наступність, систематичність і безперервність процесу навчання, а також створювати умови для якісного засвоєння всього навчального матеріалу. Реалізація цієї вимоги досягається взаємозв'язком дисциплін, послідовністю їх вивчення, вибором оптимального співвідношення часу занять і самостійної роботи, правильним чергуванням практичного та теоретичного навчання.

Зміст професійної підготовки військовослужбовців за контрактом у навчальних центрах реалізується через навчальні програми дисциплін “Спеціальна підготовка”, “Тактика прикордонної служби та Морської охорони”, “Прикордонний контроль”, “Правова підготовка”, “Морська підго-

товка”, “Боротьба за живучість корабля”, “Екологічна безпека державного кордону”. Важливе значення має цикл предметів “Підготовка командирів оглядових груп кораблів, катерів Морської охорони Державної прикордонної служби України”. Цей цикл готує військовослужбовців до самостійного управління діями оглядової групи, дає знання і практичні навички проведення оглядової операції, застосування зброї, спеціальних засобів під час огляду судна-порушника. Мета вивчення цього циклу полягає в тому, щоб підготувати військовослужбовців, які добре знають вимоги керівних документів щодо організації охорони кордону, уміють вирішувати складні службові завдання. Передбачено також надання знань і практичних навичок, необхідних для вмілого управління діями особового складу оглядової групи, при виконанні основних завдань з охорони державного кордону та важливої (морської) економічної зони.

При розробці навчальних програм під час експериментального навчання важливе значення має врахування принципів (за В.М. Нагаєвим): 1) діяльнісного підходу до формування комплексної дидактичної мети, який вимагає, щоб комплексною дидактичною метою всієї програми була підготовка людини до конкретної сфери діяльності; 2) фундаментальності змісту навчання, який зумовлює спрямованість інтегративної дидактичної мети на розвиток умінь і навичок з реалізації конкретної функції практичної діяльності людини; 3) цільового призначення інформаційного матеріалу; 4) повноти навчального матеріалу; 5) реалізації зворотного зв'язку, який потребує, щоб процес засвоєння знань був керованим і була можливість контролю та корекції засвоєння; 6) оптимальності методів діяльності, який передбачає, щоб курсанти оволоділи різноманітними методами на основі системи дієвих знань [1, с. 128–133].

Дотримання зазначених принципів побудови програм дає змогу правильно визначити структуру програми. З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк та А.В. Семенова зазначають, що структурування навчального матеріалу в межах професіоналізації навчання передбачає встановлення зв'язку теорії й практики, правильного співвідношення теорії і фактів. Ще один напрям структуризації пов'язаний з виокремленням у змісті навчання окремих компонентів, зокрема предметного та загальнодіяльнісного. Предметний компонент навчальної дисципліни повинен містити оптимальний мінімум професійно значущих предметних знань, спеціальних умінь та логічних прийомів мислення. Його склад потрібно визначати на підставі побудови логічних зв'язків між поняттями, що становлять предметні знання, аналогічний зв'язок слід визначити щодо спеціальних умінь і логічних прийомів мислення. Загальнодіяльнісний компонент містить узагальнені знання, узагальнені вміння і прийоми образного мислення. До складу загальнодіяльнісного компонента мають увійти знання про процедури діяльності, вміння і прийоми мислення [2, с. 98–99].

З урахуванням зазначених положень при складанні програми з циклу “Підготовка командирів оглядових груп кораблів, катерів Морської охорони Державної прикордонної служби України” було забезпечено *науково*

обґрунтований взаємозв'язок проходження і послідовність вивчення навчального матеріалу. При визначенні змісту кожної дисципліни було побудовано структурно-логічну схему дисциплін, визначено взаємне розміщення або порядок проходження дисциплін, при якому було забезпечено логічну послідовність вивчення всіх предметів. У логічній побудові навчальних дисциплін було передбачено дотримання міжпредметних зв'язків (через єдність трактування певних положень і наукових фактів, узгодження часу вивчення всіх питань, співвіднесеність дидактичних засобів та прийомів).

З метою реалізації системного підходу до побудови змісту освіти навчальний матеріал було сформовано на основі аналізу його логічної структури. Критерієм формування змісту тем була нерозривність міжтематичних зв'язків усередині дисципліни. При розробці програми було передбачено *подання змісту у вигляді системи окремих елементів.* Зокрема, у дисципліні “Нормативно-правова база організації роботи оглядової групи” було виокремлено такі елементи: “Вимоги Порадника з підготовки оглядових груп кораблів, катерів МО ДПС України”, “Повноваження для висаджування оглядової групи. Перехоплення та оцінювання судна”, “Порядок та організація огляду і затримання іноземного судна-порушника”, “Навчання по бортових човнах, малих плавзасобах (катерах)”, “Безпека і здоров'я оглядової групи на місці проведення операції” та ін.

В умовах обмеженого часу для професійної підготовки у НТЦ ДПСУ увагу ми звертали на науково обґрунтований відбір матеріалу, необхідного для успішного виконання військовослужбовцями завдань з охорони кордону. При цьому було також враховано, що науково-педагогічний підхід до визначення структури і змісту стосується розподілу розділів і тем у навчальних програмах та тематичних планах, розподілу навчального матеріалу. Для дотримання принципів систематичності, послідовності й наступності було враховано зв'язки навчального матеріалу з попередніми і наступними етапами його вивчення в межах дисципліни. Структурно всі програми склалися із взаємопов'язаних між собою розділів і тем. У кожному розділі було передбачено вивчення певних понять, знання яких даватиме змогу військовослужбовцям вирішувати поставлені службові завдання. Загальна структура дисциплін відображає послідовність розкриття наукових понять та їх зв'язок з відповідними галузями наукового знання, що є основою професійної підготовки військовослужбовців за контрактом.

Зміст дисциплін – це точно визначений обсяг систематизованих знань, умінь, навичок з теорії і практики організації професійної діяльності з охорони кордону. Було враховано, що зміст навчальних дисциплін постійно змінюється під впливом розвитку техніки, досвіду охорони кордону. Для цього необхідно постійно вносити корективи в навчальні програми та плани. Досить часто буває так, що навчальні програми не встигають фіксувати зміни у практиці охорони кордону. Навчальні програми, як правило, характеризуються тенденцією до збереження стабільності; для їх перебудови потрібно більше часу – для методичної обробки тих чи інших змін у

практиці охорони кордону. Для вдосконалення змісту навчальних дисциплін так було відібрано навчальний матеріал і його побудовано, щоб він якнайповніше відповідав сучасним вимогам охорони кордону.

Зміст навчальних дисциплін циклу “Підготовка командирів оглядових груп кораблів, катерів Морської охорони Державної прикордонної служби України” має чітке професійне спрямування. У програмі передбачено, що навчальний матеріал дисципліни має бути орієнтований на вирішення завдань професійної підготовки майбутнього спеціаліста, вписуватися у пропоновану військовослужбовцям систему наукових знань; зміст ключових тем має відповідати передовим досягненням у галузі військової науки, на практичних заняттях потрібно вирішувати прикладні професійні завдання.

При цьому було враховано, що зміст підготовки має забезпечити формування системи узагальнених професійних знань, вироблення професійних умінь та навичок, розвиток оперативного творчого мислення. Професійні знання є одним із найважливіших результатів професійної підготовки. Для вдосконалення змісту навчального матеріалу з професійної підготовки військовослужбовців за контрактом було спроектовано матриці взаємозв'язків елементів змісту для виокремлення базових знань. Для цього було відібрано спеціальні поняття для засвоєння.

Ще однією вимогою при побудові програм є формування професійних навичок та вмінь, що передбачає тісний зв'язок теорії і практики навчання. Для цього при відборі навчального матеріалу було визначено межі прикордонної сфери знань для створення логічної структури теми (зокрема, форми оперативно-службової діяльності), здійснено первинну обробку матеріалу для остаточної характеристики тематики діяльності, визначено типові ситуації професійної діяльності, враховано її зміст, систематизовано навчальний матеріал залежно від послідовності ситуацій оперативно-службової діяльності та диференційовано за рівнем складності.

При відборі навчального матеріалу з метою формування умінь професійної діяльності було враховано вимоги та аналіз функціональних обов'язків військовослужбовців за контрактом. Було передбачено надання військовослужбовцям за контрактом спеціальних знань та організацію практики. Теоретичні знання було передбачено подавати у формі спеціальних бесід, у процесі інструктажів на основі сучасних педагогічних технологій, а також при аналізі проведених заходів оперативно-службової діяльності. Глибокі теоретичні знання, що їх набувають військовослужбовці під час занять, самостійної роботи над літературою, показу (демонстрації) та обговорення змісту і послідовності виконання тих чи інших дій, були базою для формування практичних навичок.

У програмі з дисципліни “Нормативно-правова база організації роботи оглядової групи” було передбачено практичні заняття майже з кожної теми, де військовослужбовці відпрацьовували організацію роботи оглядової групи, висаджування, перехоплення та оцінювання судна. На практичних заняттях ми використовували такі прийоми, як показ, обговорення,

тренування. На них було передбачено використання мультимедійної презентації та комп'ютерного тренажера. Багато практичних занять було організовано на фоні конкретної обстановки з моделюванням типових ситуацій, які пов'язані з роботою оглядових груп кораблів, катерів Морської охорони.

Для формування професійних умінь найбільш продуктивним було використання основного засобу діяльності військовослужбовців, який передбачає вирішення професійних завдань. Завдання були тісно пов'язані з майбутньою професійною діяльністю військовослужбовців. Наприклад, організувати й проінструктувати оглядові групи про різні обставини, які можуть супроводжувати оглядову операцію на судні, і дати завдання оглядовій групі. При цьому було передбачено обговорити таку інформацію: особисті обов'язки кожного члена групи, зв'язок, повна оцінка ситуації, місцезнаходження бортового човна, лінія вогню (триангуляція), план на випадок кризової ситуації.

При визначенні змісту програми з професійної підготовки було враховано також необхідність створення умов для систематичної самостійної роботи військовослужбовців за контрактом. Для вдосконалення програм з навчальних дисциплін було передбачено підвищення самостійності військовослужбовців при вирішенні навчальних завдань. При організації та проведенні навчального процесу було враховано нормативні положення щодо розподілу бюджету навчального часу, кількості занять на тиждень та часу на самостійну підготовку військовослужбовців.

Висновки. Таким чином, удосконалення змісту професійної підготовки потрібно здійснити за такими напрямками: забезпечення науково обгрунтованого взаємозв'язку проходження і послідовності вивчення навчального матеріалу з циклу "Підготовка командирів оглядових груп кораблів, катерів Морської охорони Державної прикордонної служби України"; забезпечення логічної наступності нової та вже засвоєної інформації, активне використання нового матеріалу для повторення і глибшого засвоєння вивченого; поглиблення професійних знань у військовослужбовців за контрактом та формування їх професійних умінь через систему спеціально підібраних завдань і вправ; раціональне співвіднесення між теоретичними і практичними складовими навчального предмета; підвищення самостійності військовослужбовців при вирішенні навчальних завдань. Зміст розділів і тем при цьому має передбачати: викладення дисципліни на рівні найновіших досягнень науки, техніки і військової справи, органічне поєднання теоретичної і практичної підготовки, вироблення у військовослужбовців умінь застосовувати теоретичні знання у службовій діяльності.

Література

1. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / В.М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
2. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.] ; за ред. З.Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 399 с.

3. Педагогика и психология высшей школы / под. ред. С.И. Самыгина. Серия: Учебники, учебные пособия. – Ростов н/Д. : Феникс, 1998. – 544 с.

4. Томкив И.О. Педагогическое обоснование содержания военно-профессиональной подготовки офицеров внутренних войск в высших военных учебных заведениях : дис... канд. пед. наук: 20.02.02 / И.О. Томкив. – Хмельницкий, 1998. – 221 с.

ДЕЛИК І.С.

СТАН ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Проблеми дистанційного навчання є об'єктом вивчення багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Наукове забезпечення дистанційного навчання, проблеми та напрями досліджень цієї галузі розглядали В. Биков, Ю. Дорошенко, М. Жалдак та інші. Р. Гуревич, В. Олійник, Ю. Пасічник, О. Собаєва, П. Таланчук, В. Шейко у своїх працях розкрили організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти за кордоном та в Україні, підходи до їх реалізації. Психолого-педагогічним аспектам і технологіям створення дистанційних курсів, контролю знань та їх оцінюванню присвячені праці, авторами яких є Г. Балл, О. Григорова, В. Дейнеко, В. Кухаренко, О. Рибалко, Н. Сиротинко, О. Сорока та ін. Перспективи дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України та за кордоном досліджували Г. Козлакова, К. Корсак, П. Стефаненко та ін.

Більшість зазначених учених вважає, що світовий процес переходу до постіндустріального, інформаційного суспільства, а також економічні, політичні й соціальні зміни, що відбуваються в Україні, вимагають прискорення реформування системи освіти. Насамперед це стосується задоволення освітніх потреб громадян упродовж усього життя, забезпечення доступу до освітньої і професійної підготовки всіх, хто має необхідні здібності та адекватну підготовку. Найбільш ефективному вирішенню зазначених проблем сприяє дистанційне навчання, яке здійснюється на основі сучасних педагогічних, інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Разом з тим на сучасному етапі розвитку дистанційної освіти існують різні проблеми. Одна з них полягає в забезпеченні освітніми послугами людей з особливими потребами. Тому *метою статті* є аналіз стану дистанційного навчання студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах.

Результати аналізу практики впровадження нових технологій навчання та наукових публікацій з цієї проблеми свідчать, що сучасна ситуація на ринку освітніх послуг в Україні характеризується швидкими змінами, пов'язаними з поширенням інформаційних технологій, глобалізацією соціально-економічних процесів, які вимагають від спеціалістів, крім професійних знань і вмінь, гнучкого складу мислення. На сьогодні основним